

Prepuk Anikó

Vázsonyi Vilmos

Egy fiatal publicista az 1890-es évek izraelita felekezeti közéletében

A 19. században Közép- és Kelet-Európában az autonóm zsidó politika feltételei Magyarországon teremtődtek meg legkevésbé. Eltekintve a cionizmus szerény hazai szervezeteitől, a zsidóság vallási irányzatai és szekuláris csoportjai nem hoztak létre kimondottan zsidó érdekeket képviselő pártokat és egyéb politikai szervezeteket, s ebben a vonatkozásban a magyar zsidóság története nagyban különbözik Oroszország, Románia, a lengyel vagy a cseh területek zsidó népességének történetétől.¹ Az autonóm zsidó politika hiánya nagymértékben összefüggött a dualizmus kori magyar társadalom politikai szerveződésének sajátosságaival. Annak hatására, hogy a hazai pártszerkezetet alapvetően az ország közjogi állása, a Magyarország és Ausztria közötti kiegyezéshez való viszony formálta, a századfordulóig kevéssé nyílt lehetőség világnézeti, vallási-felekezeti vagy etnikai-kisebbségi csoportérdekek tartós megjelenítésére.² A liberális többségű alsóház nem adott teret a

□ Prepuk Anikó, történész, PhD, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Történelmi Intézet; e-mail: prepuk.aniko@arts.unideb.hu

A tanulmány az NKFI Alap támogatásával, az OTKA K 143231 számú kutatási program keretében készült.

- 1 Kelet-európai összehasonlításban vizsgálja a témát Mendelsohn, Ezra: *The Jews of East Central Europe between the World Wars*. Bloomington: Indiana University Press, 1983. 107.; Mendelsohn, Ezra: *On Modern Jewish Politics*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1993.
- 2 Szabó Dániel: A magyar társadalom politikai szerveződése a dualizmus korában; Szabó Dániel: I. rész (1867–1918). In: Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel: *Parlamentarizmus Magyarországon 1867–1944*. Budapest: Korona, 1999. 7–156. Az 1880-as években nem bizonyult hosszú életűnek a világnézeti programmal induló Országos Antiszemita Párt. Rudai Dezső szerint azonban az 1890-es években a katolikus Néppárt, majd a Demokrata és a Szociáldemokrata Párt fennmaradása a közjogi alapú dualizmus kori pártszerkezet bomlását jelzi. Rudai Rezső: *A politikai ideológia, pártszerkezet, hivatás és életkor szerepe a magyar képviselőház és a pártok életében 1861–1935*. Budapest: Magyar Társadalomtudományi Társulat, 1936. 22.

felekezeti politizálásnak, s kimondottan negatív konnotációval bírtak azok a viták, amelyek vallási csoportérdekeket feszegettek. A jelenség a liberális elit magatartásával is összefüggött.³ A térség több államával ellentétben Magyarországon a zsidóság szövetségesre talált a liberális politikai elitben, amellyel célszerűbbnek látszott az együttműködés, mint a konfrontáció. A magyar szabadelvűség a századfordulóig integrálta a zsidó célokat, amelyekért összességében nem zsidó politikusok és szervezetek vívták meg a harcot.⁴

Ezen összefüggés alól kivételként említhető az izraelita vallásfelekezet egyenjogúsításáért, recepciójáért folytatott küzdelem az 1890-es években. Tanulmányom e küzdelem egyik vezéralakja, Vázsonyi Vilmos tevékenységével foglalkozik három nagyobb kérdéskörre koncentrálva: először az izraelita vallás bevetté tételét célzó recepciós mozgalom szervezésében játszott szerepét, majd az egyházpolitikai törvényhozás alatt végzett publicisztikai tevékenységét, végül a kongresszusi irányzat szervezetének átalakítása érdekében kifejtett erőfeszítéseit elemzi.

A recepciós mozgalom szervezője

Vázsonyi Vilmos 1889 februárjában 21 éves joghallgatóként, még Veiszfeld vezetéknév alatt, az *Egyenlőség* című neológ zsidó hetilapban jelentette meg első vezércikkét *Viszonosság és szervezet* címmel.⁵ Az írás erőteljes hangon követelt egyenlőséget az izraelita felekezetnek, értelmezve azt, hogy a zsidók egyéni polgári és politikai egyenlőségének

3 Kovács András: A magyar zsidók és a politika. *Világosság*, 1998/2. 78–85.; Uó: A magyar zsidó politika a háború végétől a kommunista rendszer bukásáig. *Múlt és Jövő*, 2003/3. 5–39.; Miklós Konrád: Jews and Politics in Hungary in the Dualist Era, 1867–1914. *East European Jewish Affairs*, 39 (2) 2009. 2. 167–186. DOI: <https://doi.org/10.1080/13501670903016282>

4 E szövetség a reformkortól azzal összefüggésben formálódott, hogy a magyar liberális elit számított a zsidóság egy részére a polgári modernizációt elősegítendő. Kecskeméti Károly: A liberalizmus és a zsidók emancipációja. *Történelmi Szemle*, 1982/2. 185–210.; Prepuk Anikó: A zsidóemancipáció a reformkorban. In: L. Nagy Zsuzsa – Veres Géza (szerk.): *Történelmi Tanulmányok III.* Debrecen: KLTE, 1994. 15–35. A környező országok közül Németországban és a Monarchia Lajtán túli területein is érvényesült mindez, ott azonban az 1870-es évek végétől a liberálisok kiszorultak a kormányzásból.

5 Veiszfeld Vilmos: Viszonosság és szervezet. *Egyenlőség*, 1889. február 17. 1–3.; Vázsonyi 1889-ben a véderővita során, a Vigadóban tartott ifjúsági nagygyűlésen tűnt fel a nyilvánosság előtt. Pakots József: Vázsonyi élete és kora. In: Csörgő Hugó és Balassa József (sajtó alá rend.): *Vázsonyi Vilmos beszédei és írásai.* I–II. Budapest: Az Országos Vázsonyi Emlékbizottság kiadása, 1927. I. 5–32.

1867-ben történt deklarálását azóta sem követte a vallásfelekezet beemelésé a bevett felekezetek közé.⁶ Ennek következményeként a zsidó felekezet nem rendelkezett autonómiával, ezért az állami hatóságok dönthettek a hitközségek hatáskörébe tartozó ügyekben, továbbá nem terjedt ki rá a bevett keresztény felekezetek viszonyosságát kimondó 1868. évi LIII. törvénycikk, ami az áttérések és a vegyes házasságok rendezetlenségét eredményezte.⁷ Vázsonyi úgy vélte, e szégyenteljes helyzetből a zsidóság kétféleképpen emelkedhet ki. Az egyik mód, hogy kérvénnyel fordul az országgyűléshez annak érdekében, hogy a zsidó felekezet is vétessék fel a bevett felekezetek közé; a másik, hogy olyan törvény megalkotását kéri a parlamenttől, amely a hazai vallásügy valamennyi sérelmét orvosolja.⁸

A cselekvésre buzdító, határozott hangvétel nem függetleníthető attól, hogy 1867 után kudarcba fulladtak azok a korábbi törekvések, amelyek az izraeliták felekezeti jogainak bővítését és a vallás recipiálását célozták: 1883-ban a főrendiház elvetette a zsidó-keresztény vegyes házasságot engedélyező részleges polgári házasságot, illetve a második kamara 1885. évi reformja során sem sikerült megvalósítani a felekezet főrendiházi képviselőjét.⁹ A kudarcok határozott fellépésre ösztönözték a neológ felekezeti orgánumokban fellépő, főként fiatalabb generációt, amelynek tagjai már az emancipáció elnyerését követően szocializálódtak, ezért a korábbi nemzedékhez képest önértetesebben léptek fel az egyenlő polgári jogok érvényesítése érdekében.¹⁰ Vázsonyi Vilmos e generáció egyik vezéregyéniségévé vált, aki a korábbi politikai normákat felrúgva mutatott rá a felekezeti politizálás anomáliáira, s ösztönzött arra, hogy az antiszemizmustól való félelmek és a kormányzattal való

6 1867:XVII. tc. Az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében. In: Márkus Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar. 1836–1868. évi törvénycikkek.* [a továbbiakban: CJH]. Budapest: Franklin Társulat, 1896. 354.

7 1868: LIII. tc. A törvényesen bevett felekezetek viszonyosságáról. In: *CJH. 1836–1868. évi törvénycikkek.* 506–508.

8 Veiszfeld Vilmos: *Viszonyosság és szervezet. Egyenlőség*, 1889. február 17. 2–3.

9 Prepuk Anikó: Miért nem nyert képviselőt az izraelita felekezet a dualizmus kori főrendiházban? *Századok*, 2020/5. 935–962.; Uő: Kísérletek az izraeliták felekezeti jogainak szélesítésére az emancipáció után (1867–1892). In: Biró Zsuzsanna Hanna – Nagy Péter Tibor (szerk.): *Zsidóság – tradicionalitás és modernitás. Tisztelgő kötet Karády Viktor 75. születésnapja alkalmából.* Budapest: Wesley János Lelkészképző Főiskola, 2012. 45–66.

10 Prepuk Anikó: Az izraelita hírlapirodalom kezdetei Magyarországon. In: Angi János – Pallai László – Papp Imre (szerk.): *Emlékkönyv ifj. Barta János 70. születésnapjára.* Debrecen: Történelmi Intézet, 2010. 311–328.

szövetség keresése helyett a polgári öntudatból táplálkozó bátorság és kezdeményezőkézség vezérelje a felekezet irányító testületeit.

1891 decemberében *A végtelen kérdés* című vezércikkében éles támadást indított a neológ irányzat vezetése ellen, amelyben elsősorban a zsidó nagypolgárság játszott meghatározó szerepet.¹¹ A kongresszusi irányzatot képviselő testületeket, a Magyarországi Izraeliták Országos Irodáját és a Pesti Izraelita Hitközség vezetését tette felelőssé a sikerelenségért, és kárhoyztatta azt a taktikát, amelynek értelmében ezek a szervezetek legfeljebb kivárták a politika vezető csoportjainak kezdeményezéseit, de maguk nem léptek fel cselekvőleg. Vázsonyi a Makkabeusok szabadságharcához hasonlította törekvéseiket, amikor az *Egyenlőség* oldalain Szabolcsi Miksa támogatásával, Márkus Dezső, Vázsonyi Jenő, Makai Emil, Fleischmann Sándor, a Palágyi testvérek és Kabos Ede részvételével politikai kampányt indított a felekezet befogadása érdekében. Az 1892 elején kibontakozó recepciós mozgalom arra irányult, hogy a parlamenti választásokon minél több képviselőjelöltet nyerjenek meg a recepció ügyének, ezért vezetői arra szólították fel a zsidó választókat, hogy csak olyan képviselőkre adják szavazataikat, akik az elkövetkező egyházpolitikai törvényhozás során támogatják a zsidó vallás egyenjogúsítását.¹² A fiatalok vehemens fellépésére kisvártatva pozitívan reagáltak a Pesti Izraelita Hitközség vezetői.¹³ A hitközség elnöke, Wahrmann Mór és Mezei Mór a fővárosi zsidóság neves személyiségeivel közösen hozták létre a mozgalom végrehajtó bizottságát,¹⁴ amely a képviselőházhoz intézendő memorandum elkészítését határozta el.¹⁵ Tervezetét Vázsonyi

11 Vázsonyi Vilmos: *A végtelen kérdés*. *Egyenlőség*, 1891. december 11. 1–3.

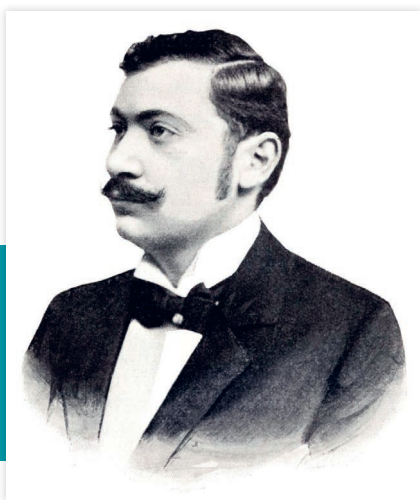
12 A recepciós mozgalom történetéről lásd Groszmann Zsigmond: *A recepciós mozgalom politikai története*. Budapest: Magyar Könyvnyomda és Kiadóvállalat Rt., 1915.; Szabolcsi Lajos: *Két emberöltő. Az Egyenlőség évtizedei (1881–1931)*. Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport, 1993. 53–73.; Prepuk Anikó: *Egy felekezeti mozgalom kezdetei: a vidéki zsidóság részvétele az izraelita vallás recepciójáért indított mozgalomban. Néprajzi Látóhatár*, 2005/3–4. (A magyar zsidó kultúra öröksége, élő hagyománya.) 185–209.

13 Szabolcsi Miksa: *Az értekezlet*. *Egyenlőség*, 1892. január 8. 1. sz. melléklet 1–7.

14 Wahrmann Mór 1883-ban, a tiszaezlári pert követő tisztújítás során nyerte el a PIH elnöki tiszttét. A képviselőház első zsidó vallású tagja, aki 1869 és 1892 között képviselte a Lipótvárost. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, valamint az országgyűlés pénzügyi bizottságának elnöki tiszttét töltötte be. Frank Tibor (szerk.): *Honszeretet és hazafüü húség. Wahrmann Mór 1831–1892*. Budapest: Argumentum. 2006.; Mezei Mór az 1860-as évektől az emancipációs küzdelmek élharcosa, az 1868. évi egyetemes gyűlés egyik szervezője, majd az Izraeliták Országos Irodájának elnöke. Wahrmann Mór halála után, 1893-ban Lipótváros országgyűlési képviselőjévé választották. Ujvári Péter (szerk.): *Zsidó Lexikon*. Budapest: A Zsidó Lexikon Kiadása,

15 A végrehajtó bizottság névsorát közli: Hazai hírek. *Egyenlőség*, 1892. január 8. 9.

Vilmos és Márkus Dezső írta.¹⁶ Vázsonyiék hatékonyan mozgósították a vidéki zsidóságot. 1892. január és május között összesen 256 izraelita hitközség, az összes hazai zsidó gyülekezet 12,7%-a csatlakozott a mozgalomhoz, amelyben 166 kongresszusi-neológ, 37 status quo ante és 46 ortodox hitközség vett részt.¹⁷ A választások során 82 olyan képviselő nyert mandátumot, aki ígéretet tett a zsidó vallási egyenlőség támogatására. Közülük 51 képviselő a Szabadelvű Párt, 14 a Nemzeti Párt, 14 a Függetlenségi és 48-as Párt, 3 fő a 48-as (Ugron) Párt tagja volt.¹⁸ A képviselőházban a recepció táborát erősítette továbbá 10 izraelita képviselő, akik közül 9 fő a Szabadelvű Pártot képviselte.¹⁹

Vázsonyi Vilmos, 1905.

Wikimedia Commons

-
- 16 A zsidó hitfelekezetnek a törvényesen bevett felekezetekkel egyenjogúsítása tárgyában a képviselőházhoz intézendő kérvény tervezete. *Egyenlőség*, 1892. január 8. 1. sz. melléklet 7–8.
- 17 A mozgalomhoz csatlakozó hitközségek: Bizonyosságul és emlékeztetőül. *Egyenlőség*, 1892. május 20. 5.; a status quo ante hitközségek létszáma bizonytalan. Az *Egyenlőség* cikkei szerint 52 hitközség csatlakozott, de csak 19-et nevesítenek: Sturm Albert: A magyar zsidók tömörülése. *Egyenlőség*, 1892. február 12. 1–2.; a vidék és a receptio. *Egyenlőség*, 1892. április 8. 5. A közölt adat végső összesítés eredménye. A hitközségek 1892. évi összlétszámára és megoszlására az egyes irányzatok között nem áll rendelkezésre adat, ezért egy 1896-ban készült adatsort vettem alapul. A magyarországi izraelita hitközségek irányzatonkénti megoszlása 1896-ban országrészek szerint. In: *Magyar Statisztikai Évkönyv*. 1896. 434.
- 18 Felekezeti egyenjogúsításunk támaszai a házban. *Egyenlőség*, 1892. március 25. Melléklet 1.; a receptio. *Egyenlőség*, 1892. április 1. 6.; Bizonyosságul és emlékeztetőül. *Egyenlőség*, 1892. május 20. 5.
- 19 A képviselőház zsidó tagjai. *Egyenlőség*, 1892. június 10. Melléklet 1–3.; Zsidó képviselőjelöltek. *Egyenlőség*, 1892. január 22. 11.; Hazai hírek. *Egyenlőség*, 1892. január 29. 9–10.; Zsidó magyarok a törvényhozásban. In: Zichy Hermán – Derestye Gy. M. (szerk.): *Magyar zsidók a millenniumon. Művelődéstörténeti tanulmány*. Budapest: Miljkovic Dragutin, 1896. 63–73.

Ellenérvek és cáfolatok

Vázsonyi Vilmos az egyházpolitikai törvényhozás alatt is rendíthetetlenül folytatta munkáját. 1892 és 1895 között számtalan vezércikket írt az *Egyenlőségben*, emellett számos cikke jelent meg a függetlenségi ellenzék lapjában, az *Egyetértésben*, amelyekben szembeszállt minden olyan véleménnyel, amely megkérdőjelezte az izraelita recepció szükségességét. Az 1892. februártól induló új parlamenti ciklusban a Szapáry- és a Wekerle-kormány elkötelezte magát az állam és az egyház elválasztását célzó liberális program mellett, s ennek keretében a zsidóság vallási emancipációját is napirendre tűzte. Az egyházpolitikai törvények közül elsőként, 1893. április 26-án beterjesztett recepciós törvényjavaslatot mégis az utolsók között, kompromisszum árán, a főrendiház harmadszori szavazása után sikerült csak elfogadtatni 1895 októberében.²⁰

A hosszan elhúzódó törvénykezés lehetőséget adott a kételyek és az ellenérvek megfogalmazására. Ezek között különösen veszélyesnek bizonyult az ultraliberális álláspont, amelyet a függetlenségi ellenzék egyes tagjai képviseltek. A Wekerle-kormány a törvénykezés kezdetén világossá tette, hogy a történelmi egyházi hierarchia, azaz a bevett felekezetek rendszerének fenntartásával törekszik az állam és az egyház szétválasztására, ezért külön törvényben fogja a bevett vallások közé emelni az izraelita felekezetet. 1892. novemberben azonban a képviselőházban a Függetlenségi és 48-as Párt képviselői, Ugron Gábor, Thaly Kálmán és Polónyi Géza a párt elnöke, Eötvös Károllyal szemben foglaltak állást, amikor kijelentették, hogy az általános vallásszabadság törvénybe iktatása feleslegessé teszi az izraelita recepciót. Sőt, a vallásszabadságra nézve egyenesen sérelmes a zsidók számára külön törvényt alkotni.²¹ Továbbá kifogásolták, hogy az izraelitákat senki nem kötelezi

20 A recepciós törvény születéséről lásd Prepuk Anikó: Miért éppen recepció? Az izraelita vallás egyenjogúsítása az 1890-es években. In: Angi János – ifj. Barta János (szerk.): *Emlékkönyv L. Nagy Zsuzsa 70. születésnapjára*. Debrecen: DUP, 2000. 263–281.

21 Ugron Gábor hozzászólása. In: *Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. I–XXXIV. (Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai.) Budapest, 1892–1896. [a továbbiakban: Képviselőházi Napló 1892–1896.] VI. 1892. november 21. (106. orsz. ülés) 165.; Thaly Károly felszólalása. Uo. 1892. november 28. (111. orsz. ülés) 286–288.; Polónyi Géza felszólalása. Uo. 1892. november 29. (112. orsz. ülés) 298–299. Az ultraliberális álláspontban rejlő veszélyeket jelzi, hogy ezt az érvet az 1840-es években az emancipáció ellenfelei hangoztatták.

hitcikkelyeik bemutatására, ellentétben a protestánsokkal, akik hét háborút vívtak és négy békét kötöttek, mire elnyerték a vallásszabadságot.²²

A hitcikkelyek bemutatására vonatkozó bírálatot Vázsonyi Vilmos határozottan visszautasította.²³ Miközben hangsúlyozta, hogy a zsidó vallás „az összes monotheisztikus vallások ősforrása”, rámutatott arra, hogy a magyar törvényhozás sosem követelt hitelvetket az országban élő, ismert vallásfelekezetektől az elismerés vagy a bevetté tétel fejében. Ennek alátámasztásaként idézte a protestánsok szabad vallásgyakorlatát kimondó 1608. évi I. törvénycikket, az 1647. évi linzi békét, a protestánsok bevetté tételét közvetetten szabályozó 1791. évi XXVI., a görögkeleti egyházat bevett egyházzá emelő 1791. évi XXVII. és az unitárius felekezetről rendelkező 1848. évi XX. törvénycikkeket.²⁴ A recepciót az általános vallásszabadság sérelmeként értékelő álláspontot pedig a következőképpen leplezte le: „A gátakat áttörő, hullámaival egeket csapkodó liberalizmus, mely elfojtott örömmel nézi az ultramontanizmus garázdálkodásait, minket félrevezetni nem, fog. Azt mondja egy közmondás, hogy az orosz csak vakarni kell és előtűnik – a kozák. Nos a vallásszabadság magasztos hőseit is csak meg kell vakarni kissé a toll hegyével és előttünk áll – az antiszemita. Jól tudják a vallásszabadság törhetetlen bajnokai, hogy a kormány által tervezett vallásszabadság a bevettétség rendszerét el nem törli, a bevett és be nem vett felekezetek közt a különbséget teljesen meg nem szünteti, de azért azt akarják, hogy csak maradjunk mi szépen, a bevettétség korlátain kívül és a messiásvárók hagyományos türelmével várjuk meg az általános vallásszabadság korszakát.”²⁵ A fenti érvek az 1893 tavaszi kultuszvitában is megismétlődtek,²⁶ ezért Vázsonyi később is többször felhívta a figyelmet a doktriner liberalizmus veszélyeire, amely a recepció bukását idézheti elő, ha képviselői a vallások közötti teljes egyenlőséghez ragaszkodnak anélkül, hogy valóban képesek len-

22 Thaly Károly felszólalása.

23 Vázsonyi Vilmos: Kifogások. *Egyenlőség*, 1892. december 16. 1–4.; a cikk az *Egyetértés* 1892. december 13-i számában is megjelent, amit a *Pester Lloyd* december 14-i és a *Magyar Hírlap* 1892. december 15-i száma is átvett.

24 1608:I. tc. II. Mátyás k. e. decretuma. In: Márkus Dezső (szerk.): *CJH. 1608–1657. évi törvénycikkek*. Budapest: Franklin Társulat, 1900. 9.; 1647:II. tc. 6–22. cikkely. Uo. 421–447.; 1790/1791:XXVI. tc. A vallás ügyéről. In: Márkus Dezső (szerk.): *CJH. 1740–1835. évi törvénycikkek*. Budapest: Franklin Társulat, 1901. 169–179.; 1791:XXVII. tc. A görög nem-egyesült vallásúakról. Uo. 179.; 1848:XX. tc. A vallás dolgában. 1. §. In: *CJH. 1836–1868. évi törvénycikkek*. 243.

25 Vázsonyi Vilmos: Kifogások. *Egyenlőség*, 1892. december 16. 2.

26 Ugron Gábor hozzászólása. In: *Képviselőházi Napló 1892–1896*. X. 1893. március 13. (179. orsz. ülés) 142–145.; Polónyi Géza hozzászólása. Uo. 145–146.

nének változtatni a bevett vallások rendszerén. Vázsonyi számos további írásában bírálta az ultraliberális álláspontot, és több olyan konzervatív véleményt is idézett, amely „a vallásszabadság spanyolfala mögé bújva” utasította el az izraeliták vallási emancipációját.²⁷

Az ellenérvek közül a zsidóság szervezetlenségére való hivatkozás sem hiányozhatott.²⁸ Az időről időre elhangzó állítást, miszerint az izraelita felekezetet azért nem lehet befogadni, mert különböző irányzatokra oszlik, amelyek nem alkotnak egységes szervezetet, először Vázsonyi cáfolta megalapozott jogi érveléssel.²⁹ Rámutatott arra, hogy a hazai vallásügyi törvények értelmében nincs szerves összefüggés a bevett státusz és az egyházak szervezete között. A két protestáns felekezetet bevetté tevő 1791. évi. XXVI. tc. nem szól az egyházszerződés törvénybe iktatásáról, mindössze megadja az autonóm szervezkedés jogát.³⁰ Az unitárius vallás bevettségét kimondó 1848. évi XX. tc. sem rendelkezik az unitárius vallás szervezeteiről, azaz a legkisebb protestáns egyház bárhogyan szervezkedhet, mert az nem változtat bevettségének tényén.³¹ Eddig mindössze a görögkeleti egyház szervezeteit iktatták törvénybe az 1848. évi XX. és az 1868. évi IX. tc.-ben,³² az 1791. évi XXVII. tc. azonban már korábban bevette a görögkeletieket. Azaz a bevett státusz törvénybe foglalása megelőzte a szervezet elfogadását. Jóllehet az 1868. évi IX. tc. két különálló egyházkerületre szakította az 1864-ig egységes görögkeleti egyházat, mégsem merült fel, hogy ezután külön-külön kellene törvénybe iktatni mindkét kerület bevett jogállását. Mindez azt jelenti, hogy miután az emancipációt kimondó 1867. évi XVII. tc. csak egy izraelita vallást ismer, a recepció törvényben a törvény szerint egységes izraelita vallás bevetését kell kimondani, ami nem zárja ki azt, hogy a zsidóság különböző módon ne szervezkedhetne.

A hitcikkelyeket és az egységes szervezetet számonkérő és jogi érveléssel könnyen cáfolható véleményeknél nehezebbnek bizonyult a katolikus dogmatikával szembeni védekezés, amely a recepció törvény-

27 Vázsonyi Vilmos: A kifogások hősei. *Egyenlőség*, 1893. március 17. 2.; Tábori Róbert: Polónyi képviselő úr utazásai. Uo. 4–5.; Vázsonyi Vilmos: Feltételes szabadelvűség. *Egyenlőség*, 1893. szeptember 1. 1–2.; Szabolcsi Miksa: A túrós-csusza. Uo. 8–9.

28 Nagy István hozzászólása. In: *Képviselőházi Napló 1892–1896*. X. 1893. március 9. (176. orsz. ülés) 64.

29 Vázsonyi Vilmos: A kultuszvita és a receptió. *Egyenlőség*, 1893. március 10. 3.

30 Lásd a 25. jegyzetet.

31 Uo.

32 1868:IX. tc. A görög-keleti vallásuk ügyében. In: *CJH. 1836–1868. évi törvénycikkek*. 377–378.

javaslat áttérési szakaszának elutasításához nyújtott kiindulópontot. A katolikus püspöki kar 1893. márciusban az első törvényjavaslatok beterjesztése előtt emlékiratokban fejtette ki álláspontját az egyházpolitikai törvényekkel szemben.³³ A kormányhoz intézett memorandum az izraelita recepciót illetően kiemelte, hogy a püspöki karnak nincs ellenvetése, ha az a vallás törvényes védelmét jelenti.³⁴ A keresztség eltörölhetetlenségére hivatkozva azonban elvetette a keresztények és zsidó közötti áttérési viszonyosságot, azon belül a keresztény vallásról a zsidó hitre való áttérés lehetőségét. Vaszary Kolos hercegprímás a dogmatikai szempontot nemzeti érvekkel is kiegészítette. Eszerint azért kell megtiltani a zsidó vallásra való áttérést, mert a judaizmus nemzeti vallás, a zsidóság „exclusiv nemzetet” alkot, az áttérő megszűnik magyarnak lenni és a zsidó nemzetet fogja gyarapítani.³⁵

Az *Egyenlőséget* nem érte váratlanul a főrendiház jövőbeni állásfoglalását is előrevetítő katolikus memorandum. Vázsonyi Vilmos rámutatott, hogy az elmúlt századokban nem született olyan vallási reformtörvény, amely ellen a katolikus klérus ne nyújtott volna be óvást. Így járt el 1608-ban, 1647-ben és 1791-ben, amikor a protestánsok jogait törvénybe iktatták. Az államférfiak azonban már akkor is voltak annyira felvilágosultak, hogy az állami törvények megalkotásánál nem vették figyelembe az egyoldalú dogmatikus felfogást.³⁶ Vázsonyi a közszabadság kérdésének tekintette az áttérés szabadságát, és az egyéni szabadság sérelmeként értékelte, ha a polgárok nem változtathatják meg szabadon hitüket.³⁷ A zsidó felekezetre nézve bántónak és megszegyenítőnek ítélte az áttérés akadályozását. Mindazonáltal úgy gondolta, az áttérés szabadsága nem teszi semmissé a keresztséget, mert az egyháztól senki sem tagadja meg azt a jogot, hogy a maga hatáskörében az áttértet továbbra is kereszténynek tekintse. Vázsonyi számonkérte a katolikus egyházon az azonos

33 A püspöki kar emlékiratai. *Magyar Állam*, 1893. március 11. 1–2.; Salacz Gábor: *A magyar kultúrharca története 1890–1895*. Bécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Kiadó, 1938. 234–237.

34 A magyarországi püspöki kar emlékirata. *Religio*, 1893. március 11. 154–160.; a püspöki konferenciáról. *Religio*, 1893. március 1. 133–134.; Salacz, 1938. 235.

35 Az emlékirat nem tartalmazza Vaszary Kolos véleményét, amihez a *Religio* a következő magyarázatot fűzte: „Itt az emlékiratnak azt a részét, mely a zsidó vallást és a zsidó nemzetiséget összeköti és e szempontból tárgyalja, a püspöki kar elhagyandónak véleményezte, mert semmiben sem akarták más vallással szemben átlépni az objektivitás korlátait.” A püspöki konferenciáról. *Religio*, 1893. március 1. 134.; a hercegprímás gondolatai azonban visszaköszönnek a *Magyar Államban* szerző nélkül megjelent cikkben. A zsidó nemzet és céljai. *Magyar Állam*, 1894. január 21. Melléklet.

36 Vázsonyi Vilmos: Kifogások. *Egyenlőség*, 1892. december 16. 4.

37 Vázsonyi Vilmos: A recepció és a klérus. *Egyenlőség*, 1893. január 6. 1–3.

mérce alkalmazását: „Az elkeresztelési kérdésben az egész országot fellármázta a klérus avval a csatakiáltással, hogy a szülők természetes joga sérelmet szenved, midőn a szülők nem határozhatják meg vegyes házasságból származott gyermekeik vallását. Jusson eszükbe a természetjog bajnokainak, hogy az áttérés szabadságának korlátozása nem kevésbé sérti a természetjogot és legyenek szívesek ezen kérdésben is a természetjog álláspontjára helyezkedni.”³⁸

Erdélyi Mór (1866–1934):
Vázsonyi Vilmos, 1917.
Wikimedia Commons

A dogmatikai érveknél is erőteljesebb reakciót váltott ki Vaszary Kolos „nemzeti” magyarázata, amely Vázsonyi szerint a keresztség eltörölhetetlen jellege helyett „a zsidóság eltörölhetetlen jellegére” hivatkozva a „szent nemzeti eszmét” játszotta ki, amikor úgy érvelt, hogy „minden zsidó hitre áttért keresztényben a magyar nemzet vesz egy tagot és a zsidó nemzet gyarapodik.”³⁹ Vázsonyi határozottan visszautasította a zsidóság esszencialista felfogását, amely szerint „a zsidó és a magyar fogalom összeférhetetlenek” és a zsidó nemzeti szempontból örökké zsidó marad: „A hazáért dolgozhatunk, fáradhatunk, szenvedhetünk és meghalhatunk, azért nekünk a magyarsághoz nincs közünk, mert

38 Uo. 2.

39 Vázsonyi Vilmos: Pax. *Egyenlőség*, 1893. március 3. 1–4.

mi az oszthatlan, egységes zsidó nemzet tagjai vagyunk, melyben China, Patagonia, Arábia, Algír és Magyarország zsidói egyesülnek. Vaszary Kolos, miután hű imára kulcsolta össze kezeit és égi békét esengett az úrtól, szent kezeivel nyakon ragadja az egész magyar zsidóságot és a haza ajtaja elé teszi.”⁴⁰ Vázsonyi – Vaszary érveit cáfolandó – megkülönböztette a nemzet, a faj és a vallás fogalmát: „A nemzet alapja a nyelv és a kultúra; a fajé a származás; a vallásé a lelki hit és az egyéni akarat. Hogyan képezhetnének a föld összes zsidói egy nemzetet, midőn nincsen nyelv, nincsen kultúra, mely őket összefűzze. [...] Hogyan lehetünk mi egy nemzet a tuniszi zsidókkal, akiket meg sem értünk.”⁴¹ Úgy vélte, a magyar nemzet létalapját támadja, aki faji származásra akarja visszavezetni a nemzet fogalmát: „A magyarság mint tiszta faj nem létezik; ha csak a fajmagyarok tartoznának a nemzethez, az egész nemzet igen kis zártkörű társaságra redukálnának. A nemzeti kultúra és nyelv a nemzeti lét alapja, a nemzeti kultúra, mely a faji és a vallási eszmét legyőzi, a különböző fajokat és vallásokat egyesíti. Simor János, Császka: tót, Wolafka: cseh, Schlauch, Schopper: német faji származásúak, de azért az első Magyarhon hercegprímása volt, a többiek meg a magyar katolikus egyház előkelő tagjai. Csak nem akarja ezeket Vaszary Kolos a nemzet kebeléből kiteszítani?”⁴² Vázsonyi nem finomkodott, amikor a magyarság árulójának bélyegezte azt, aki a haza testéből ki akarja vetni a zsidókat: „Azért, mert a zsidóság nagy részének faji származása tisztán kimutatható, míg a magyarság többi részének származása homályos és sokszoros vegyülés következtében tisztán nem bizonyítható: a magyar nyelven beszélő, a magyar kultúrában növekedett, a magyar nemzetért dolgozó zsidóságot a nemzet testéből kivetni nem lehet. Aki a zsidók kizárására célzó elméleteket hirdet, nem csak a zsidók, de elsősorban a magyarság ellen vétkezik, mert azt gyengíti erejében.”⁴³

Az *Egyenlőség* munkatársai az egyéb egyházipolitikai javaslatoktól elválasztva szerették volna elfogadtatni a recepciót, nem titkolva félelmeiket, hogy a kötelező polgári házassággal, az állami anyakönyvezéssel

40 Vázsonyi, 1893. március 3. 2.

41 Vázsonyi, 1893. március 3. 2.

42 Vázsonyi, 1893. március 3. 2.

43 Vázsonyi, 1893. március 3. 2.; Az arra való hivatkozás, hogy a zsidóság integrációja erősíti a magyarság erejét, az 1840-es évektől fontos eleme a zsidó politikai frazeológiának.; Vaszary Kolos okfejtése az „exklusív zsidó nemzetről” Palágyi Lajost is megihlette, aki némi következetlenséget vélt felfedezni abban, hogy „az »exkluzív« zsidók éppen azok, kik »recepciót« akarnak, – s éppen azok, kik állítólag »elkülönítik« magukat, kívánják a »bevételt«.” Palágyi Lajos: A zsidó nemzet. *Egyenlőség*, 1893. március 3. Melléklet 1.

és a vallás szabad gyakorlatával szembeni ellenállás veszélyeztetheti a recepció sikerét.⁴⁴ Vázsonyi több cikkben is rámutatott arra, hogy a recepció nem hozható összefüggésbe a többi javaslattal, így gyorsan és könnyen megvalósítható az 1868. évi LIII. tc. megfelelő részeinek az izraelitákra való kiterjesztésével.⁴⁵ Az egyházpolitikai javaslatok többsége ugyanis az elkeresztelési válságból eredeztethető, amit a katolikusok és a protestánsok közötti ellentét szült.⁴⁶ A recepció azonban nem függ össze a polgári házassággal, amely a magánjog körébe tartozó házassági jog átalakítását igényli, a polgári anyakönyvezés bevezetése pedig a közigazgatási jogi szabályozás függvénye. Vázsonyi arra is rámutatott, hogy javaslatok többsége az állam és az egyház elválasztását célozza, amelynek megoldása hosszabb időt igényel. Az izraelita recepció azonban „[...] mindössze egy általánosan elismert sérelem orvoslása, a zsidó felekezet végleges befogadása a magyar nemzet keblébe. Ezért volna bűn a szabadelvűség ellen ezt a kérdést odakötni más kérdéshez, hogy avval együtt vánszorogjon.”⁴⁷

Az *Egyenlőség* fenti törekvése azonban kevés sikerrel járt, ami 1893 telétől legfőképpen a kötelező polgári házasság körüli vitákban mutatkozott meg.⁴⁸ Miután a Wekerle-kormány hivatalba lépésekor deklarálta, hogy kitüntetett figyelmet fordít a polgári házasság előkészítésére, a katolikus egyház intenzív politikai ellenkampányt indított. A klérus a polgári házasságkötést is dogmatikai indokkal, mindenekelőtt a házasság szentségére és felbonthatatlanságára hivatkozva utasította el, másfelől

44 Vázsonyi Vilmos: A kultuszvita és a recepció. *Egyenlőség*, 1893. március 10. 1–3.

45 Vázsonyi Vilmos: A káosz. *Egyenlőség*, 1892. október 14. 1–3.; Uó: Az új kormány programja. *Egyenlőség*, 1892. november 25. 1–3.; Márkus Dezső: A recepcióról szóló törvényjavaslat. *Egyenlőség*, 1892. október 7. 2–3.

46 Az elkeresztelési válság a keresztény felekezetek viszonzosságát szabályozó 1868. évi LIII. tc. értelmezéséből nőtt ki, a törvény 12. §-a ugyanis kimondta, hogy a vegyes házasságokból született gyermekek nemük szerint kövessék szüleik vallását. A paragrafus az egyházak gyakorlatát igyekezett kiiktatni, amelynek értelmében a vegyes házasságot kötők reverzális formájában tettek ígéretet arra, vagy mondtak le arról, hogy születendő gyermeküket saját vallásukban neveljék. A reverzalist főként a katolikus egyház követelte, ezért a paragrafus leginkább a katolikus gyakorlatot sértette, így a lelkészek gyakran kereszteltek meg olyan gyermekeket, akik a törvény értelmében más egyház kebelébe tartoztak. A gyakori elkeresztelések megakadályozására Trefort Ágoston kultuszminiszter 1884-ben, majd Csáky Albin kultuszminiszter 1890-ben rendelettel próbált érvényt szerezni a törvénynek. 1868:LIII. tc. A törvényesen bevett felekezetek viszonzosságáról. In: *CJH. 1836–1868. évi törvénycikkek*. 506–508.; Salacz, 1938. 9–122.

47 Vázsonyi Vilmos: A káosz. *Egyenlőség*, 1892. október 14. 1–3

48 Mezei Ernő: A recepció kilátásai. *Egyenlőség*, 1893. február 10. 1–2.; Mezei az első között figyelmeztetett arra, hogy a polgári házasság körül keletkező viharban a recepció ügye elsikkadhat.

a katolikus ellenérveknek zsidó vonatkozása is volt.⁴⁹ 1893. februárban nagy port kavart Wolafka Nándor debreceni prépost nyilatkozata, amely szerint a polgári házasság elsősorban a zsidóság érdekét szolgálja, hiszen alkalmas keretként szolgálhat az egyház által tiltott keresztény–zsidó vegyes házasságokhoz.⁵⁰

A neológ hetilap írói azonnal reagáltak, „klerikális furfang”-nak nevezték a katolikus taktikát, amely a kötelező polgári házasság kérdésében a zsidók rovására akarja megtéveszteni a közvéleményt, s amely kettős célt szolgál: „meg kell gyűlöltetni a polgári házasságot a zsidó vonatkozás előtűntetésével és meg kell gyűlöltetni a zsidókat a polgári házasság révén.”⁵¹ A lap vezércikke elemezte a kötelező polgári házasság és a vegyes házasság intézménye közötti különbségeket, s rámutatott arra, ha a kormány valóban a zsidó–keresztény vegyes házasság megvalósítása érdekében kezdeményezte volna a házasságkötés polgári formáját, megelégedett volna a fakultatív polgári házassággal, s a házasságkötést – a vegyes házasságok kivételével – az egyházak hatáskörében hagyta volna. A kötelező házasság azonban alapvetően polgári intézmény, amely arra irányul, hogy csökkentse az egyházak szerepét, illetve kiiktassa az egyházi jog különbözőségeiből származó konfliktusokat a házasság intézményéből.⁵²

Az *Egyenlőség* azt is igyekezett elkerülni, hogy elemzőik a polgári házassághoz fűződő állítólagos zsidó érdekek cáfolata közben akár a polgári házasság liberális intézményét is elvessek. A kötelező polgári házasság ugyanis a konzervativizmus és a liberalizmus választóvívének bizonyult, ebben a kérdésben dőlt el a két erő harca, amelynek kimenetele a többi javaslat sorsát is befolyásolta. Vázsonyi Vilmos ezért vezércikkben sietett újra tisztázni a polgári házasság és a vegyes házasság közötti különbségeket.⁵³ Arra is rámutatott, hogy az izraelita felekezet egyedül a recepció kivívásában érdekelt, hiszen a többi javaslat vallási értelemben számára is ugyanolyan hátrányokkal jár, mint a többi egyház számára: az állami anyakönyvezés súlyos megpróbáltatásnak teszi ki a szegényebb zsidó papságot, mivel csökkenti a rabbik jövedelmét,

49 A püspöki kar emlékiratai. *Magyar Állam*, 1893. március 11. 1–2.; Salacz, 1938. 234–237., 280–317.

50 Zemléni Árpád: Türelmetlen páterek. *Egyenlőség*, 1893. február 24. 3–4.

51 Ugyanaz: Klerikális furfang. *Egyenlőség*, 1893. február 24. 2.; Szabolcsi: A debreceni prépost-plébános. Uo. 11.

52 Ugyanaz: Klerikális furfang. *Egyenlőség*, 1893. február 24. 1–3.

53 Vázsonyi Vilmos: A polgári házasság és a zsidók. *Egyenlőség*, 1893. november 3. 1–3.

míg a vallás szabad gyakorlatának, a felekezetnélküliség lehetőségének elismerése a hitközségek fennállását is nehezíti. Mégis úgy vélte, a felekezetnek nem szabad akcióba lépnie a javaslatok ellen, mert vallás-szabadság nélkül nincs szabadelvűség, az állami anyakönyvezés nélkül pedig nem lehet kicsavarni a fegyvert „az államellenes nemzetiségi papok és az intoleráns klerikálisok kezéből”. Nem vitatta, hogy a kötelező polgári házasság a vegyes házasság jogi feltételeit is megteremti, de azt is hangsúlyozta, hogy felekezeti szempontból nem szolgálja a zsidóság érdekeit, hiszen a vegyes házasságokban született gyermekek legtöbb esetben keresztényként nőnek fel, s nem a zsidóság létszámát gyarapítják. Mindazonáltal a polgári házassággal kapcsolatosan is felszólította a híveket a felekezeti szempontok háttérbe szorítására: „A kötelező polgári házasság a magánjogi jogegyenlőség betetőzése, ellene tehát zsidó részről a legcsekélyebb kifogást sem szabad emelni. A felekezet, mint ilyen, sem mellette, sem ellene ne szóljon, az egyesek cselekedjenek mint jó magyarok és szabadelvűek.”⁵⁴

Vázsonyi a recepciós törvényjavaslat beterjesztésekor az elsők között mutatott rá a tervezet hiányosságaira. A polgári házasság körül egyre mélyülő társadalmi vita közepette a kormány 1893. április 26-án a képviselőház elé terjesztette a recepcióról szóló törvényjavaslatot,⁵⁵ amit Vázsonyi Vilmos vezércikkben üdvözölt.⁵⁶ Egyetértett a javaslattal, amely az izraelitákra is kiterjesztette az 1868. évi LIII. tc.-nek az áttérést szabályozó 1–8. és 14. §-ait, s azt is helyeselte, hogy nem kaptak benne helyet a vegyes házasságokról rendelkező 9–13. és 15–17. §-ok.⁵⁷ A javaslat fogadtékosságaként értékelte azonban a 18–24. §-ok kimaradását, amelyek az áttéréstől és a házasságtól függetlenül szabályozzák a bevett felekezetek jogállását: rendelkeznek az örökbe fogadott gyermekekről, felmentenek más felekezetek ünnepei alól, kimondják a hitközséghez való tartozás kötelezettségét, lehetőséget adnak a közös temetkezésre, biztosítják az egyházi segélyre való jogosultságot és az új egyházi gyülekezet alapításának autonóm jogát. Vázsonyi nem talált magyarázatot arra, miért

54 Vázsonyi, 1893. november 3. 3.

55 Törvényjavaslat az izraelita vallásról. In: *Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai*. I–XXXVII. (Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai.) H. n. [Budapest] 1892–1896. [a továbbiakban: Képviselőházi Irományok 1892–1896.] X. 369. sz. 290–293.

56 Vázsonyi Vilmos: A recepció megvalósítása. *Egyenlőség*, 1893. április 28. 1–3.

57 Az 1868:LIII. tc. 1–8. §-a rögzíti az áttérés formai feltételeit, a 14. § rendelkezik az áttért szülők 7 éven aluli gyermekeiről, akik nemük szerint követik az áttértet. In: *CJH. 1836–1868. évi törvénycikkek*. 506–507.

nem terjeszti ki a javaslat a hét szakaszt a zsidó vallásra, ezért úgy vélte, a recepciós végrehajtó bizottság feladata, hogy a törvényjavaslat fogyatékoságainak orvoslását kérje a kormánytól. A bizottság azonban úgy döntött, hogy a zsidó képviselők közbenjárását veszi igénybe. Ezért arra kérte az izraelita országgyűlési képviselőket, hogy már a javaslat képviselőházi bizottsági tárgyalásai során próbálják meg kiküszöbölni a hiányosságokat.⁵⁸

A képviselőház illetékes bizottságai beváltották a hozzájuk fűzött reményeket. A közoktatásügyi bizottság egy újabb paragrafus beiktatásával kívánta beemelni a törvényjavaslatba az 1868. évi LIII. tc. 18–21. és 23. §-ait,⁵⁹ illetve olyan intézkedés előkészítésére tett javaslatot, amely a jövőben biztosítaná, hogy rabbik csak magyarul tudó magyar állampolgárok lehessenek. Az igazságügyi bizottság általánosságban és részleteiben is egyhangúlag elfogadta a közoktatásügyi bizottság által javasolt kiegészítéseket.⁶⁰

Vázsonyi Vilmos „történeti értékű okmány”-ként értékelte a közoktatásügyi bizottság 1893. december 13-án nyilvánosságra hozott jelentését, és megelégedéssel vette tudomásul az újabb szakaszok felvételét a törvényjavaslatba.⁶¹ Elfogadta a temetőkre vonatkozó paragrafus kihagyását, illetve üdvözölte a bizottság javaslatát olyan rendelkezés előkészítésére, ami garantálná, hogy a jövőben csak magyarul tudó magyar állampolgárok lehessenek rabbik. Határozottan kifogásolta azonban az 1868. évi LIII. tc. 24. §-ának mellőzését, amely a vallásfelekezetek kizárólagos jogaként határozza meg az egyházi gyülekezetek alakítását, az anyaegyházak leányegyházakká és a leányegyházak anyaegyházakká alakítását.⁶² Úgy vélte, a kimaradt szakasz a felekezeti autonómia legsarkalatosabb jogát tartalmazza, nélküle a hitközség-alakítás kérdésében

58 Hírek. *Egyenlőség*, 1893. május 5. 8.

59 A közoktatásügyi bizottság jelentése, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által „az izraelita vallásról” benyújtott 300. sz. törvényjavaslat tárgyában. In: *Képviselőházi Irományok 1892–1896*. XVI. 541. sz. 176–183.; 1868:LIII. tc. A törvényesen bevett felekezetek viszonzosságáról. 18–21., 23. §. In: *CJH. 1836–1868. évi törvéycikkek*. 507–508.

60 Az igazságügyi bizottság jelentése, „az izraelita vallásról” szóló törvényjavaslat tárgyában. In: *Képviselőházi Irományok 1892–1896*. XXI. 656. sz. 16–18. Az igazságügyi bizottságban négy izraelita képviselő is helyet foglalt: Chorin Ferenc, Jellinek Artúr, Mandel Pál, Neumann Ármin.

61 Vázsonyi Vilmos: A kiegészített javaslat. *Egyenlőség*, 1893. október 20. 1–3.; Uő: Egy lépés előre. *Egyenlőség*, 1893. december 15. 1–3.

62 1868:LIII. tc. A törvényesen bevett felekezetek viszonzosságáról. 24. §. In: *CJH. 1836–1868. évi törvéycikkek*. 508.

nem a bevett, hanem csak az elismert felekezek jogállásával fog bírni a felekezet, hiszen a jövőben is csupán miniszteri engedéllyel alakulhatnak a hitközségek. Vázsonyi a kérdéses szakasz felvétele mellett érvelve az autonómia kereteit illetően a felekezet jelenlegi helyzetének tudomásulvételét indítványozta: „Tény, hogy jelenleg két különböző szervezete van a vallásban egységes magyar zsidóságnak. Ebből le kell vonni a konzekvenciákat. Mindkét szervezet országos és így gyakorolhatja a hitközség-alakítás jogát.”⁶³ Ezért azt javasolta, hogy a jövőben az autonóm kongresszusi és ortodox szervezet engedélyével alakuljanak a hitközségek, szabályba foglalva, hogy egy helységben csak egy kongresszusi és egy ortodox hitközség állhat fenn, és csak a status quo hitközségek alakítása igényeljen miniszteri jóváhagyást. „Persze mindehhez az is szükséges, hogy a két szervezet ne csak látszat és papirosvár legyen, hanem igazi gyakorlat, életteljes szervezet.”⁶⁴

A képviselőház 1894. június 26-án rövid általános vita után, részletes vita és észrevétel nélkül szinte egyhangúlag elfogadta a recepcióról szóló törvényjavaslatot.⁶⁵ Az *Egyenlőség* a szabadelvűség győzelmeként ünnepelte a képviselőház döntését. Vázsonyi értékelése szerint a „recepció azt jelenti, hogy vallásunk része lesz a magyar alkotmánynak, hogy magyar vallássá emeltetik. [...] Vallásunk joga eddig szokáson és rendeleteken alapult, most a törvény szilárd alapjára emeltetik.”⁶⁶ Emlékeztetett arra, hogy a sikerhez nagymértékben hozzájárult a recepció mozgalom, amely a vidéki zsidóság segítségével kiemelte a felekezetet a tétlen opportunizmusból. A recepció kivívása annak is köszönhető, hogy a mozgalom vezetői elkülönítették azt a szervezet kérdéseitől, és kizárólag az 1868. évi LIII. tc.-nek a zsidó vallásra való kiterjesztését tűzték ki célul. A recepció közelgő győzelme azonban akkor válhat teljessé, ha a felekezet működőképes szervezetet hoz létre: „Ha az állam teljesítette irántunk kötelességét, tegyük meg kötelességünket magunk iránt önmagunk is.”⁶⁷

63 Vázsonyi Vilmos: A recepció sorsa. *Egyenlőség*, 1894. június 1. 4.

64 Uo.

65 A törvényjavaslat tárgyalása: *Képviselőházi Napló 1892–1896*. XIX. 1894. június 26–27. (360–361. orsz. ülés) 289–299.

66 Vázsonyi Vilmos: A győzelem útján. *Egyenlőség*, 1894. június 29. 2.

67 Uo.

A kongresszusi irányzat szervezetéért

Jóllehet Vázsonyi a vallási egyenlőség megvalósítása érdekében valóban következetesen elválasztotta egymástól a recepció és a vallásszervezet kérdését, már első vezércikkében szorgalmazta a kongresszusi-neológ irányzat szervezetének újjáteremtését: „Sikeres harcot csak rendezett sereggel lehet folytatni, pedig a zsidó hívek seregei rendezetlenek. Van községi szervezetünk olyan, amilyen, de nincsen a községek közt semmi kapocs, nincs testület, mely jogosítva volna az egész zsidóság képviselőjére, nincsen fej, mely hivatottan a zsidóság vezérének mondhatná magát. És hogy ez így van, annak már nem a társadalom, nem a kormány, hanem csupán a zsidóság tétlensége az oka. Nem kérünk azért hierarchiát a zsidó felekezetnek, mely ellentétben áll vallásunk szabad szellemével; amit kérünk, az a rend. Ha az orthodoxia makacsul vonakodnék a közös szervezkedéstől, maradjon szervezetlenül; de az ő vonakodása nem lehet ok arra, hogy a többiek is szervezetlen állapotban maradjanak.”⁶⁸

A recepció mozgalom lendülete a neológ irányzat csúcsszervét, a Magyarországi Izraeliták Országos Irodáját is fellépésre készítette, amely 1892. február 3-án kibocsájtott körlevelében 1869 óta először kezdeményezte a kongresszusi irányzat községkerületeinek újjászervezését.⁶⁹ Ennek hatására 1892 tavaszán és nyarán 12 községkerület alakult újra, amelyek támogatásukról biztosították a recepció mozgalmat.⁷⁰ 1892.

68 Veiszfel Vilmos: Viszonosság és szervezet. *Egyenlőség*, 1889. február 17. 3.

69 Schweiger Márton: Községkerületek megalakulása. *Magyar-Zsidó Szemle*, 1892/9. 73–91.; Az izr. orsz. iroda elnökének körlevele. *Egyenlőség*, 1892. február 5. 1. melléklet 1–8.; Az 1868. évi egyetemes gyűlés határozata értelmében a magyarországi és az erdélyi hitközségek 26 községkerületet alkotnak. Egyetemes gyűlés határozatai. In: Hajnóci R. József: *A magyar zsidók közjoga. Betű- és számsoros útmutató a magyarhoni izraeliták felekezeti ügyeinek törvényes szervezetében*. Lőcse: A szerző kiadása, 1909. 86–87.

70 VIII. községkerület (Vas és Sopron megye): A községkerületek alakulása. *Egyenlőség*, 1892. április 1. 6.; IX. községkerület (Zala és Somogy megye): Községkerületi alakulások. *Egyenlőség*, 1892. április 22. 9.; XXII. községkerület (Csongrád, Csanád, Torontál megyék): Községkerületi alakulások. *Egyenlőség*, 1892. május 6. 10.; XXIII. községkerület (Temes, Arad és Krassó-Szörény megye), XII. községkerület (Győr, Komárom és Esztergom megye), X. községkerület (Tolna és Baranya megye): Négy izraelita községkerület megalakulása. *Egyenlőség*, 1892. május 13. 1–7.; XI. községkerület (Fejér és Veszprém megye): Steinherz Jakab: A XI. községkerület gyűlése. *Egyenlőség*, 1892. május 20. Melléklet 3.; IV. községkerület (Liptó, Turóc és Árva megye): A IV. községkerület gyűlése. *Egyenlőség*, 1892. május 27. Melléklet 2–3.; III. községkerület (Trencsén megye), XXI. községkerület (Békés, Bihar megye). Községkerületek alakulása. *Egyenlőség*, 1892. június 3. 3–5.; VII. községkerület (Bács-Bodrog megye). *Egyenlőség*, 1892. június 24. Melléklet 1–2.

május 3-án alakult meg a legnépesebb, a mintegy 127 ezer főnyi zsidó lakossal rendelkező Budapest és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye hitközségeit magában foglaló VI. községkerület,⁷¹ amelynek vezetője az Országos Iroda elnöke, Schweiger Márton lett. Elnökségében helyet foglaltak többek között Mezei Mór és Wahrmann Mór mint a recepciós végrehajtó bizottság tagjai, valamint Chorin Ferenc és Neumann Ármin országgyűlési képviselők.⁷² A kerületi képviselők Ullmann Sándor indítványára kimondták, hogy üdvözlik és helyeslik a recepciós mozgalmat és készek azt segíteni. Ezért utasították az előljáróságot, hogy a kerületi elnökök támogassák az országgyűlés elé terjesztendő kérvényt és esetleg önálló kérvénnyel is mozdítsák elő a felekezet recipiálását az országgyűlésnél és a kormánynál.

1893 nyarától Vázsonyi Vilmos is részt vett a VI. községkerület munkájában, miután Huppert Bernát monori hitközségi elnök helyére kerületi képviselővé választották.⁷³ Elsősorban neki köszönhető, hogy 1893 júniusában a testület évi közgyűlése nem fogadta el a községkerületi elnökök áprilisi határozatát, miszerint csak az egyházpolitikai törvényjavaslatok tárgyalása után fogják kezdeményezni az egyetemes gyűlés összehívását,⁷⁴ hanem inkább a kongresszus sürgős előkészítése mellett döntött.⁷⁵ Vázsonyi kerületi képviselőként debütáló beszédében a községkerületek egy éve megindult újjáalakítását két szempontból ítélte meg. Pusztán jogi szempontból, a kongresszusi irányzat 1869-ben elfogadott alapsza-

71 Az 1890. évi népszámlálás szerint Budapesten 103 317 (21%), Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyében 23 792 (3,5%) izraelita élt. Kovács Alajos: *A zsidóság térfoglalása Magyarországon*. Budapest: A szerző kiadása, 1922. 60.

72 A VI. izraelita községkerület alakuló gyűlése. *Egyenlőség*, 1892. május 6. Melléklet 1–8.; a községkerület előljárósága: elnök: Schweiger Márton, elnökhelyettes: dr. Kohn Sámuel, előljárók: Chorin Ferencz, Hatvani Deutsch Bernát, Kecskeméti Lajos (Kecskemét), Mezei Mór, Simon József, Sváb Károly, Tenczer Pál, Wahrmann Mór, Weisz Simon (Kalocsa) I. bíróság elnöke: Deutsch Sámuel, elnökhelyettes: dr. Neumann Ármin. II. bíróság elnöke: Ullmann Sándor, elnökhelyettes: Tatai Adolf.

73 Három új községkerületi képviselő. *Egyenlőség*, 1893. június 9. 8.

74 A községkerületi elnökök gyűlése. *Egyenlőség*, 1893. április 14. 6–9.; Mezey Ferenc: Izraelita községkerületi elnökök ülése. *Magyar-Zsidó Szemle*, 1893/4. 226–235.

75 Az előljáróság Schweiger Márton vezetésével beszámolt arról, mit sikerült teljesíteni az előző évi vállalásaiból. Kiemelte, hogy miután az 1892. májusi kultuszvitában a kormány elkötelezte magát a recepció mellett, nem volt szükség arra, hogy a kerület önálló kérvény szerkesszen. Az egyetemes gyűlés összehívására vonatkozóan elfogadta a kerületi elnökök 1893. áprilisi határozatát. A VI-ik izraelita községkerület közgyűlésének napirendje. *Egyenlőség*, 1893. június 9. 3–4.; a fontos lépés. I. *Egyenlőség*, 1893. június 16. 2–3.; a VI. községkerület közgyűlése. Uo. 3–9.

bályaira hivatkozva az újjászervezést törvénytelennek nyilvánította.⁷⁶ Helyesen mutatott rá, hogy az Országos Iroda az elmúlt 23 év alatt a kongresszusi szabályzat egyetlen előírását sem teljesítette, hiszen nem alakította újra a községkerületeket, nem választott kerületi elnököket és nem tartott egyetemes gyűlést. Ugyanakkor a felekezet mandátuma nélkül megtartotta pozícióját és élvezte az izraelita iskolaalap támogatását. Schweiger Mártonnak a VI. községkerület összehívására sem volt joga, mert a szabályzat szerint azt csak a kormány által kinevezett kerületi biztos és a megválasztott kerületi elnök kezdeményezheti, az előbbi mandátuma azonban már 1869-ben, az utóbbié pedig 1872-ben lejárt. Ezért hasonlóan törvénytelennek tekintette a többi községkerületet.

Mérlegelve azonban azt, hogy a hitközségek már megválasztották képviselőiket és a kerületi ülés valóban megalakult, Vázsonyi mégis elfogadta a közgyűlést. A kongresszusi szabályzat alapján ugyanakkor elutasította a községkerületi elnökök határozatát és az elnökség előterjesztését arról, hogy az egyetemes gyűlést csak az egyházpolitikai törvények elfogadása után hívják össze. A kongresszusi szabályzat értelmében ugyanis háromévente egyetemes gyűlést kellett volna tartani. Ez azt is jelenti, hogy az előző évi szervezkedés kezdetén először az egyetemes gyűlés összehívását kellett volna kezdeményezni a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál. Vázsonyi úgy vélte, hogy a községkerületi elnökök lábbal tiporják a szabályzatot, amikor tetszőlegesen értelmezik azt, hiszen nincs joguk arról dönteni, mikor rendezzenek kongresszust. Ezért az egyetemes gyűlés haladéktalan egybehívásának előkészítésére tett indítványt. Többek között azért, mert szükségesnek ítélte a jelenlegi kongresszusi szabályzat megváltoztatását. Vázsonyi szerint a szabályzat a gettóból kiszabadult zsidóság számára készült és nem a mai nemzedék számára, ráadásul a miniszteri rendeletek azóta „keresztül-kasul

76 Egyetemes gyűlés határozatai. In: Hajnóci, 1909. 78–113.; Harai László (összeáll.): *A vallás- és közoktatásügyi igazgatás hatályos jogszabályainak gyűjteménye. II. rész. Vallásügyi igazgatás. IV. különös rész. Görög keleti egyház, izraelita és baptista vallás-felekezetek, iszlám vallás.* Budapest: A M. Kir. Vallás- és Közoktatási Miniszter, 1943. 317–358.

lyukgatták”.⁷⁷ Korszerűtlenségét jelzi például a kerületi beosztás, ami akkor alakult ki, amikor a zsidóság még egységes szervezetet alkotott. Az azóta elszakadó ortodoxok azonban nem lettek tagjai a kerületeknek, ezért több, hivatalosan továbbra is fennálló kerületben egyáltalán nincs vagy nagyon kevés a kongresszusi hitközség. Példaként említette a kongresszusi szabályzat értelmében külön-külön önálló községkerületet alkotó Máramaros, Ugocsa, Zemplén, Szabolcs és Hajdú vármegyéket, amelyek elnökei e kerületek megalakulása esetén ugyanolyan joggal rendelkeznének, mint a közel 150 ezer izraelitát képviselő VI. községkerület elnöke.⁷⁸ Úgy vélte, az egyetemes gyűlés azonnali összehívását az is indokolja, hogy az Izraeliták Országos Irodájának nincs törvényes költségvetése. A kongresszusi szabályzat szerint az Iroda költségvetését az izraelita iskolaalap terhére az egyetemes gyűlés állapítja meg, illetve a kerületi elnökök az egyetemes gyűlés jóváhagyása nélkül nem eszközölhetnek kiadásokat.⁷⁹ A kongresszus azonban 23 éve nem ült össze, így az Iroda jogcím nélkül részesedik az iskolaalapból, amelyre ezáltal a kerületi elnökök sem formálhatnak jogot. Vázsonyi ezért törvénytelen intézménynek nyilvánította a törvényes költségvetéssel nem rendelkező Országos Irodát és a következő határozati javaslatot terjesztette a közgyűlés elé: „A hatodik községkerület képviselője felhívja a kerületi elnököket, hogy az egyetemes gyűlést haladék nélkül hívják egybe.”⁸⁰

77 Vázsonyi Trefort Ágoston kultuszminiszter rendeleteire utalt, amelyek az anyakönyvezésen keresztül, az anyakönyvi kerületek és az anyakönyvezési joggal felruházott anyahitközségek létrehozásával szabályozták a hitközségek működését. A vallás- és közoktatási miniszter rendelete az izraelita hitközségek ügyeinek és az anyakönyvi ügyszó való viszonyuknak szabályozása tárgyában 1924. eln. szám alatt. In: *Magyarországi Rendeletek Tára 1885*. Budapest: M. Kir. Belügyminisztérium, 1885. 1988–2074.; a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete az izraelita anyakönyvek vezetése tárgyában 1191. eln. szám alatt. In: *Magyarországi Rendeletek Tára 1888*. Budapest: M. Kir. Belügyminisztérium, 1888. 1069–1077.

78 A községkerület tényleges létszámára lásd a 70. jegyzetet.

79 Az Országos Izraelita Iskolaalapot 1850. szeptember 20-án Ferenc József hozta létre, amikor eltörölte a szabadságharcot támogató zsidó gyülekezetekre kirótt hadisarcot, és cserében arra kötelezte a zsidóságot, hogy fizessen be 1 millió forintot egy országos tanügyi alap céljára. Az 1855-re összegyűlt összegből négy mintafőelemi iskolát alapítottak Temesváron, Pécsen, Sátoraljaújhelyen és Pesten, az utóbbit 1859-ben tanítóképzővé bővítették. Az iskolaalap finanszírozta 1874-ben az Izraelita Siketnémák Országos Intézete és 1877-ben az Országos Rabbiképző Intézet létrehozását, valamint a neológ és az ortodox irányzat csúcsszervei, a Magyarországi Izraeliták Országos Irodája és az Ortodox Közvetítő Bizottság működését. Bernstein Béla: *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók*. Budapest: Múlt és Jövő, 1998. 171–177.; Ujvári, 1929. 397.

80 A VI. községkerület közgyűlése. *Egyenlőség*, 1893. június 16. 7.

A kongresszus azonnali összehívását Mezei Mór és Jellinek Artúr is támogatta. Jellinek sem fogadta el az Iroda álláspontját, miszerint a kongresszus megzavarhatja a törvényhozás munkáját és veszélyeztetheti a recepció elfogadását. Úgy vélte, nincs ennél veszedelmesebb gondolat, hiszen a szervezet és a recepció között eddig csak az utóbbi ellenségei kerestek kapcsolatot. Mezei Mór, jóllehet elfogadta Vázsonyi indítványának indokait, formailag nem értett egyet vele, mert a kerületi ülésnek nincs joga arra, hogy a kerületi elnököket utasítsa vagy felelősségre vonja. Ezért a következő módosítást javasolta: „A VI. községkerület képviselő testülete az egyetemes gyűlés azonnali egybehívását sürgősen szükségesnek tartja, utasítja elöljáróságát, hogy az ez iránti lépéseket haladéktalanul megtegye és ezt a határozatát hozzájárulás végett az összes kerületekkel közli.”⁸¹ Vázsonyi erre visszavonta javaslatát, s a VI. izraelita községkerület közgyűlése egyhangúlag megszavazta Mezei Mór indítványát az izraelita egyetemes gyűlés összehívásáról.

A Vázsonyi által kezdeményezett kisebb forradalom azonban nem tudta megrengetni az Országos Iroda pozícióját. A következő hetekben és hónapokban a többi községkerület is nyilatkozott a fenti határozatról, s többségük nem támogatta az egyetemes gyűlés azonnali összehívását.⁸² Mindössze a XI. és a XXI. községkerület járult hozzá a VI. községkerület határozatához.⁸³ Nyolc kerület azonban tudomásul vette a kerületi elnökök 1893. áprilisi döntését, amely szerint a kerületi elnökök gyűlése csak az egyházpolitikai törvényjavaslatok tárgyalása után fogja kezdeményezni az egyetemes gyűlés összehívását.⁸⁴ Vázsonyi Vilmos mindezt úgy értékelte, hogy a községkerületek a régi reflexek alapján cselekedtek, és „egyszerűen elfogadták a központból kiküldött blanketta-rendszer szerint készült jelentést”.⁸⁵ Ahogy a központ véleménye volt az is, hogy a recepció elfogadása előtt nem tanácsos kongresszust tartani. Ezért emlékeztetett arra, hogy az Országos Iroda a recepció mozgalom tetőfokán

81 A VI. községkerület közgyűlése. *Egyenlőség*, 1893. június 16. 7.

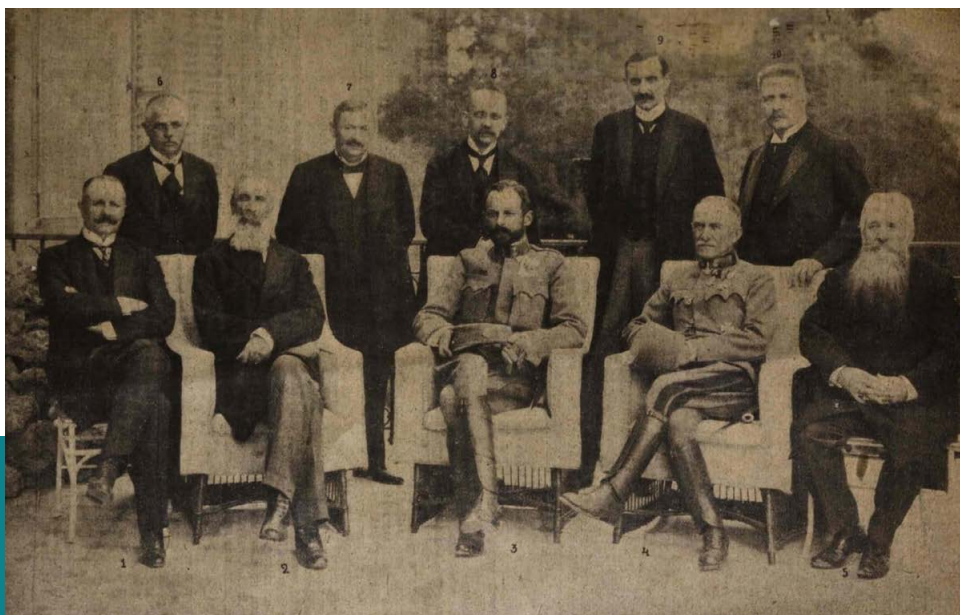
82 Két községkerület gyűlése. I. A XXIII. községkerület. II. A XII. községkerület. *Egyenlőség*, 1893. június 23. 3–5.; a X. izr. községkerület közgyűlése. *Egyenlőség*, 1893. július 28. 5–6.; a IV. izr. községkerület közgyűlése. *Egyenlőség*, 1893. szeptember 1. 8–9.; a XXIII. izr. községkerület közgyűlése. *Egyenlőség*, 1893. október 13. 4–5.; *Hirek. Egyenlőség*, 1893. október 20. 11.

83 Steinherz Jakab: A mi helyzetünk. *Egyenlőség*, 1893. július 28. 4–5.

84 1894. júniusig a 12 megalakult községkerület közül 3 a kongresszus azonnali összehívása mellett nyilatkozott, 8 elvetette a VI. községkerület határozatát, 1 nem nyilatkozott. A VI. izr. községkerület évi gyűlése. *Egyenlőség*, 1894. június 8. Melléklet 7.

85 Vázsonyi Vilmos: Az újjászervezkedés. *Egyenlőség*, 1893. június 30. 1–3.

adta ki a kerületek újjászervezésének jelszavát. Igazán furcsa felfogás, vélte, hogy az egyetemes gyűlés árt a recepciónak, de a kerületi elnökök gyűlése és a kerületi gyűlések nem károsítják.

Az Esterházy-kormány, Vázsonyi Vilmos hetes számmal jelölve, 1917.

Wikimedia Commons

Vázsonyi 1894. júniusi 4-én a VI. községkerület harmadik évi közgyűlésén is folytatta az egyetemes gyűlés azonnali összehívására irányuló tevékenységét.⁸⁶ Elvetve a kerületi előjáróság jelentését, miszerint a 12 megalakult községkerület közül 8 nem támogatja az egyetemes gyűlés azonnali összehívását, ismételten hangsúlyozta, hogy a kerületeknek nincs joga arra, hogy célszerűségi szempontok alapján döntsenek, hiszen a kongresszusi irányzat újjászervezése a kongresszusi szabályzat értelmében kezdődött, ami előírja az egyetemes gyűlés háromévenkénti összehívását. Ugyanakkor rámutatott arra, hogy a kongresszusi szabályzat, azon belül a választási szabályok nem felelnek meg a jelenlegi helyzetnek, ezért megváltoztatásukra tett javaslatot. Vázsonyi abban látta a probléma gyökerét, hogy Magyarország és Erdély 26 községkerülete közül 12 alakult meg, 14 azonban nem. A kerületek többségének hiánya miatt a kerületi elnökök ülése folyamatosan határozatképtelen,

⁸⁶ A VI. izr. községkerület évi gyűlése. *Egyenlőség*, 1894. június 8. Melléklet 1–8.

mivel a szabályzat értelmében az elnökök felének jelenlétére lenne szükség. Így az Országos Iroda elnökének pozíciója is kérdéses, amiről az elnököknek évente kellene döntenie. Az elavult szabályzat az egyetemes gyűlés összehívását is akadályozza. Annak értelmében a kongresszus 86 képviselőből áll, akiket a községkerületek választanak meg. A jelenleg fennálló 12 községkerület azonban mindössze 44 képviselőt választhat, akik nem alkothatnak teljes és törvényes kongresszust. Mivel nincs remény arra, hogy az összes községkerület megalakul, Vázsonyi úgy vélte, olyan módon kell megváltoztatni a választási szabályzatot, hogy a kongresszusi választások ne községkerületi alapon történjenek, hanem más szempontú beosztással 86 kongresszusi kerület jöjjön létre. Ennek érdekében indítványozta, hogy a VI. községkerület hozzon létre bizottságot, és a többi megalakult községkerület hasonló célra kiküldendő bizottságaival egyesülve dolgozza át a jelenlegi választási szabályzatot.⁸⁷ Az elnökség részéről azonban Mezey Ferenc ugyancsak a kongresszusi szabályzatra hivatkozott, amikor rámutatott arra, hogy a VI. kerület nem kezdeményezheti a választási szabályzat megváltoztatását. Mindazonáltal a gyűlés úgy döntött, hogy rendkívüli közgyűlést fog összehívni Vázsonyi indítványának megtárgyalására.

Vázsonyi második közgyűlési győzelme után, 1894 nyarán és őszén az Országos Iroda ösztűz alá vette a fiatal publicistát, aki ellen a *Magyar-Zsidó Szemlében* Mezey Ferenc indított támadást.⁸⁸ Mezey a VI. községkerület 1894. június 4-i közgyűléséről készített utólagos beszámolójában kizárólag az Országos Iroda sikereként könyvelte el a recepció terén elért eredményeket,⁸⁹ és elhibázottnak ítélte a recepció mozgalmat, illetve sorra cáfolta Vázsonyinak a kongresszusi szabályzat megváltoztatását célzó érveit.⁹⁰ Sőt, egyenesen megrágalmazta, amikor burkolt formában az ortodoxia ügynökének nyilvánította, aki a konzervatív irányzat érdekeit képviseli azzal, hogy a felekezet egysége helyett a szakadás

87 A VI. izr. községkerület évi gyűlése. *Egyenlőség*, 1894. június 8. Melléklet 1–8. , itt: 8.

88 Mezey Ferenc ügyvéd 1889-től a pesti Chevra Kadisa ügyésze és titkára volt. 1895-től a VI. izraelita községkerület, 1896-tól az Országos Magyar Izraelita Közalap jegyzője; 1902-től az Országos Iroda titkára, 1925-től ügyvezető elnöke, 1927-től elnöke lett. 1927-ban a VI. községkerület elnökévé választották. Ujvári, 1929. 592.

89 A képviselőház 1894. június 27-én szinte egyhangúlag szavazta meg a recepciót. A tárgyalás részleteit lásd *Képviselőházi Napló 1892–1896*. XIX. 1894. június 26–27. (360–361. orsz. ülés) 289–299.

90 Mezey Ferenc: A szervezet. *Magyar-Zsidó Szemle*, 1894/6–7. 320–332.

tudomásulvételére ösztönöz.⁹¹ Ennek érdekében szorgalmazza a szabályzat átalakítását, s javaslataival a kongresszusi irányzat békéjének megzavarására törekszik. Mezey Palágyi Lajost is megvádolta azzal, hogy „Historicus” álnév alatt gyalázta a neológiát az ortodoxia lapjában.

Vázsonyi az *Egyenlőség*ben válaszolt a támadásra. Összefüggést vélt felfedezni Mezey fellépése és az Országos Irodával szemben aratott saját két közgyűlési győzelme között, és emlékeztetett arra, hogy az Iroda épp a recepciós mozgalmat kihasználva adta ki a községkerületek újjáalakításának jelszavát,⁹² ám az intézményt kizárólag az önfenntartás ösztöne vezérelte, hiszen a kongresszusi szabályzatoknak csak azon részét vette komolyan, amely „legális színezettel” látta el az Irodát, míg más részeivel nem törődött. Erre utal az is, hogy a felekezet egységének hamis illúziója mögé bújva halogatja és akadályozza az egyetemes gyűlés összehívását. Vázsonyi rágalomnak nyilvánította Mezey vádjait és kijelentette, továbbra is arra törekszik, hogy megmentse az Irodától a kongresszusi zsidóságot.⁹³ Továbbá biztosította ellenfelét, hogy nem áll szándékában feladni a harcot, mert „a felekezetet nemcsak egy tehetetlen és gyáva, hanem egyúttal egy elvetemült rendszertől is meg kell szabadítani”.⁹⁴

Mezey Ferenc a kemény hangnem hatására párbajra hívta ki Vázsonyit, aki jóllehet korábban több tusát is vívott, ekkor már mint a párbajellenes mozgalom egyik vezetője,⁹⁵ előre kiszámítható módon visszautasította a kihívást.⁹⁶ Mezey igyekezett kiaknázni a visszautasításban rejlő lehetőségeket, ezért több lapban is közzétette, hogy „Vázsonyi nem rendelkezik az elégtétel adásához szükséges erkölcsi bátorsággal, a fegyveres elégtétel megtagadását pedig párbajellenes elveivel igyekszik fedezni”.⁹⁷

91 Mezey, 1984. 327., 329–330.; Mezey Ferenc: Recepció és szervezet. – Újabb glossák. – *Magyar-Zsidó Szemle*, 1894/8–9. 403–430.

92 Vázsonyi Vilmos: Recepció és szervezet. Válasz a „Magyar Zsidó Szemlé”-nek. – Két cikk. – I. *Egyenlőség*, 1894. augusztus 3. 5–9.; Vázsonyi Vilmos: Recepció és szervezet. – Válasz a „Magyar Zsidó Szemlé”-nek. – Két cikk. – II. *Egyenlőség*, 1894. augusztus 10. 4–7.

93 Uo. 7.

94 Vázsonyi Vilmos: Utolsó szó a „Magyar Zsidó Szemlé”-hez. *Egyenlőség*, 1894. október 19. 10.; Szabolcsi Miksa kiállt Vázsonyi mellett, és bízott abban, hogy a támadás nem fogja elijeszteni a felekezeti ügyektől. Szabolcsi Miksa: Recepczionális babérkoszorú. *Egyenlőség*, 1894. október 26. 7.

95 A párbaj ellen. *Egyenlőség*, 1894. február 16. 11.; Szabó Dániel: Párbaj a dualizmus korában. In: Á. Varga László (szerk.): *Társadalmi konfliktusok*. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár, 1991. (Rendi társadalom – polgári társadalom 3.) 331–338.

96 A hétről. *Egyenlőség*, 1894. október 26. 5–6.; a nyilatkozatok. Uo. 6–7.; Szabolcsi, 1993. 61.

97 Nyilatkozat. *Pesti Napló*. *Esti kiadás*, 1894. október 24. 4.; Mezey nyilatkozata a *Nemzet* 1894. október 24-i esti és az *Egyetértés* reggeli kiadásában is megjelent.

Vázsonyi az újabb inzultusra a polgári normáknak megfelelő választ adott, jelezve, hogy szívesen áll a sajtóbírótság elé.⁹⁸

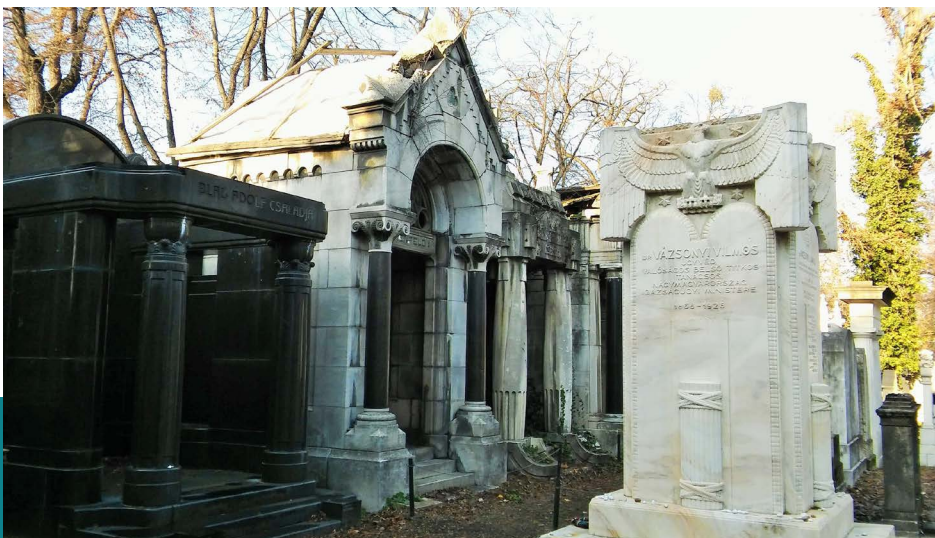
A történetek ellenére Vázsonyi 1895 tavaszáig valóban folytatta munkáját, és cikkeiben értékelte a főrendiház tevékenységét, amely a zsidók és keresztények közötti áttérési viszonyosságot elvetve kétszer szavazta le a recepciós törvényjavaslatot.⁹⁹ Vázsonyi 1895. április 5-én írta utolsó vezércikkét, így nem neki jutott a megtiszteltetés, hogy üdvözölje és elemezze a recepció 1895. májusi megszavazását a főrendiházban.¹⁰⁰ A fiatal publicista nem szólalt meg többé a témáról az *Egyenlőség*ben. Visszavonulásához nagyban hozzájárultak a kongresszusi irányzat belső konfliktusai, amelyek hatására a párbajügy után is folytatódtak a személye és a községkerületi ellenzék elleni támadások. 1895. március 25-én a VI. izraelita községkerület rendkívüli közgyűlést tartott a Pesti Izraelita Hitközség dísztermében, hogy megtárgyalja Vázsonyi Vilmosnak a kongresszusi választási szabályzat átalakítására tett előző évi indítványát. A kerületi előljáróság azonban már 1895. február 24-i ülésén elutasította a javaslatot, s kimondta, hogy „a kongresszus bármely szabályzatát csak egy későbbi kongresszus változtathatja meg. Ennélfogva a legközelebbi kongresszust csak az első egyetemes gyűlés által készített »választási szabályzat« szerint tartja egybehívhatónak és egy oly indítványhoz, mely a kongresszusnak más választási módozatok mellett való egybehívását célozza, hozzá nem járulhat.”¹⁰¹ Schweiger Márton kerületi elnök ezt a határozatot terjesztette a rendkívüli közgyűlés elé, amely leszavazta Vázsonyi indítványát.

98 A nyilatkozatok. *Egyenlőség*, 1894. október 26. 7.

99 Vázsonyi Vilmos: A recepció és a kormány. *Egyenlőség*, 1894. október 26. 1–2.; Uő: A képviselőház feladata. *Egyenlőség*, 1895. április 5. 1–2.

100 Szabolcsi Miksa: Van-e jelentősége a recepciónak abban a formában, melyben a főrendiház megszavazta? *Egyenlőség*, 1895. május 17. 1–3.; Kecskeméti Ármin: Apróságok a főrendiházi ülésből. *Egyenlőség*, 1895. május 17. 5.; Silberstein-Ötvös Adolf: Pütkösdí rózsák. *Egyenlőség*, 1895. május 24. 1–2.; Kecskeméti Ármin: Sevuósz. Uo. 3.; Az izraelita vallás recepcióját az uralkodó 1895. október 16-án a XLII. törvénycikk formájában szentesítette, míg az áttérési viszonyosságot a vallás szabad gyakorlatáról szóló, november 8-án szentesített XLIII. törvénycikk 22. §-a biztosította. 1895:XLII. tc. Az izraelita vallásról. In: Márkus Dezső (szerk.): *CJH. 1894–1895. évi törvénycikkek*. Budapest: Franklin Társulat, 1897. 305–306.; 1895:XLIII. tc. A vallás szabad gyakorlatáról. 22. §. Uo. 313.

101 Hírek. *Egyenlőség*, 1895. március 22. 8.

Vázsonyi Vilmos sírja a Salgótarjáni utcai temetőben

[Wikimedia Commons](#)

1895. június 14-én került sor a VI. községkerület újjáalakulására.¹⁰² A közgyűlésen felerősödtek azok a hangok, amelyek ragaszkodva a felekezet egységének eszméjéhez az ortodoxiával egyesülve szerették volna újjáteremteni az izraelita felekezet szervezetét.¹⁰³ Vázsonyi Vilmos ekkor is a kongresszusi irányzat újjászervezése érdekében szólalt fel, és az egyetemes gyűlés mihamarabbi összehívását szorgalmazta, a túlerő hatására azonban visszavonta indítványát. A közgyűlés ezt követően felsorakozott azon községkerületek mögé, amelyek az Országos Iroda intenciójára a recepció szentesítése utáni időszakra halasztották az egyetemes gyűlést, amelyre azonban sem akkor, sem később nem került sor. A *Magyar-Zsidó Szemle* most sem kímélte Vázsonyit, gúnyos cikkben számolt be visszalépéséről,¹⁰⁴ a községkerületi ellenzékot pedig továbbra is az ortodoxiával való összejátszással gyanúsította.¹⁰⁵

A támadások hatására Vázsonyi Vilmos végleg elidegenedett a felekezeti politikától. Visszavonulása a felekezeti közélettől rámutat arra, hogy jóllehet a recepció érdekében kollégáival sikerült mozgósítani

102 A VI. községkerület alakuló ülése. *Egyenlőség*, 1895. június 14. Melléklet 1–8.

103 Chorin Ferencz kísérlete. Uo. 1–2.

104 Kovács: A szervezet. *Magyar-Zsidó Szemle*, 1895/6–7. 328–337.

105 Kőrösi Imre: *Az orthodoxok és a VI. községkerületi ellenzék*. *Magyar-Zsidó Szemle*, 1895/6–7. 342–347.

a Pesti Izraelita Hitközség vezetését, lehetetlen vállalkozásnak bizonyult változásra készíteni az Országos Iroda által képviselt megcsontosodott reflexeket és rendszereket. Vázsonyi ebben a küzdelemben alulmaradt, ez azonban nem homályosítja el a recepcióért és a felekezetért végzett sokoldalú és áldozatos munkáját. A zsidó közéletben is iskolázott ügyvéd-publicista hamarosan megtalálta helyét az országos politikában, hiszen 1895 májusában megalakította a Demokrata Kört, amely a következő években országos párttá fejlődött.¹⁰⁶ Így, miközben a zsidó felekezeti érdekvédelem elveszített egy nagyszerű elmét és politikust, a magyar polgári baloldal egy olyan embert nyert, aki a következő évtizedekben a polgári liberális, demokrata értékek egyik legmeghatározóbb képviselőjévé vált Magyarországon.¹⁰⁷ Az izraelita felekezet reprezentációja szempontjából nem mellékes, hogy Vázsonyi Vilmos a dualizmus kori Magyarország első és egyetlen olyan minisztere lett, aki izraelita vallásúként került kormányzati pozícióba. Igazságügyi miniszterré történő kinevezésekor a felekezeti orgánumok nem mulasztották el hangsúlyozni, hogy Vázsonyi nem adta fel zsidó identitását. Az 1890-es években végzett munkájának jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, hogy ekkor is elsősorban a felekezeti jogok, a recepció kivívójaként ünnepelték.¹⁰⁸

106 Hírek. *Egyenlőség*, 1895. május 24. 12.; Vázsonyi 1894-től tagja a fővárosi képviselő-testületnek, 1901-től haláláig Budapest VI. kerületének képviselője. Pakots, 1927.

107 L. Nagy Zsuzsa: *A budapesti liberális ellenzék 1919–1944*. Budapest: Akadémiai, 1972.; Tókéczki László: *Vázsonyi Vilmos eszmei-politikai arca*. Budapest: XX. Század Intézet, 2005.

108 Lakatos Lajos: Vázsonyi Vilmos. *Egyenlőség*, 1917. június 16. 1–2.; Magyar Lajos: Az új alakulás. Uo. 4–5.; Vázsonyi Vilmos üdvözlése. *Egyenlőség*, 1917. június 30. 8–9.